

KORUPCIJAS ANALĪZES UN PRETDARBĪBAS METODIKAS IZSTRĀDES NODAĻA

**ANALĪTISKS PĀRSKATS
PAR
IENĀKUMU GŪŠANAS KONTROLES PILNVEIDOŠANU
LATVIJĀ**

RĪGA 2004

SATURS

1. Pašreizējās situācijas raksturojums	3
2. Sākumdeklarēšanas ieviešana	5
1) Sākumdeklarēšanas būtība	5
2) Sākumdeklarēšanas ieviešanas pozitīvie aspekti.....	6
3) Sākumdeklarēšanas ieviešanas negatīvie aspekti.....	6
4) Sākumdeklarēšanas ieviešanas nosacījumi	6
5) likumprojekta izstrāde	8
3. Alternatīvi risinājumi	9
1) pašreizējās deklarēšanas sistēmas uzlabošana.....	9
2) sākumdeklarēšanas integrēšana nodokļu deklarēšanas sistēmā	10
4. Legālā prezumpcija un pierādījumu nastas pārņemšana	12
1) legālās prezumpcijas būtība	12
2) legālās prezumpcijas un pierādījumu nastas pārņemšanas.....	15
ieviešanas nosacījumi	15
Izmantotie avoti.....	17

1. Pašreizējās situācijas raksturojums

Latvijā joprojām nepastāv pietiekami efektīva fizisko personu ienākumu kontroles sistēma.

Latvijā kopš 1995. gada ir pakāpeniski ieviesta visai stingra deklarēšanas sistēma attiecībā uz valsts amatpersonām. Likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonas darbībā”, **23.pants** uzliek valsts amatpersonai pienākumu noteiktā termiņā un kārtībā iesniegt šādas valsts amatpersonas deklarācijas:

- 1) deklarāciju, kuru iesniedz, stājoties amatā;*
- 2) kārtējā gada deklarāciju;*
- 3) deklarāciju, kuru iesniedz, beidzot pildīt amata pienākumus;*
- 4) deklarāciju, kuru iesniedz pēc tam, kad amata pienākumu pildīšana ir izbeigta.*

Neskatoties uz to, bieži vien, skaidrojot savu ienākumu izcelsmi, valsts amatpersonas izmanto trūkumus likumdošanā un izvairās no reālā mantiskā stāvokļa norādīšanas, vai tieši pretēji - amatpersonas deklarācijā ir norādīti visi viņa īpašumi un parādsaistības, tāpēc likums nav pārkāpts, bet VID nav uzdevums pārbaudīt ienākumu un īpašumu izcelsmi.

Problēmu vēl vairāk padziļina tas, ka ir nepietiekami attīstīta pārējo fizisko personu ienākumu kontrole. Kopš 1995.gada, kad stājās spēkā likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, valstij būtu katru gadu jāsaņem informācija par fizisko personu likumīgi gūtajiem ienākumiem. Valsts ieņēmumu dienestam būtu jāsaņem informācija par:

- ienākumiem, par kuriem nomaksāts iedzīvotāju ienākuma nodoklis;
- nedeklarējamiem ienākumiem, ja to summa pārsniedz četrkārtotu taksācijas gadam noteikto neapliekamo minimumu (likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”20.pants).

Reāli tiek saņemta informācija par tādu ienākumu gūšanu, par kuriem samaksāts ienākumu nodoklis, un slēptiem ienākumiem tajos gadījumos, kad tiek noskaidrots konkrēts avots. Bez tam fiziskās personas, iesniedzot gada ienākumu deklarācijas un papildu deklarācijas, norāda lielus skaidras naudas vai bezskaidras naudas uzkrājumus, mantiskas vērtības, joprojām skaidrojot, ka šīs vērtības iegūtas pirms vairākiem gadiem. Saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem (*likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” un likumu „Par nodokļiem un nodevām”*) šobrīd iespējams papildus aprēķināt nodokļus un uzlikt soda naudu triju gadu laikā pēc likumā noteiktā nodokļu maksāšanas termiņa, bet faktiski nav iespējams pārbaudīt un piemērot papildus nodokļu uzrēķinu par periodu, kas uzrādīts kā ienākumu ieguves laiks, ja tas pārsniedz trīs gadus.

Šādā situācijā valsts amatpersonām tiek dota iespēja par savu īpašumu izcelsmes avotu norādīt dažādus neskaidrus darījumus ar fiziskām personām, kas nav deklarējušas savus ienākumus vai nav Latvijas rezidenti. Nereti ir gadījumi, kad valsts amatpersonas nelikumīgi iegūtie ienākumi tiek legalizēti, reģistrējot īpašumus uz citu fizisku personu (radnieku, laulāto u.c.) vārda.

Nosauktie trūkumi ienākumu kontrolē ir radījuši nozīmīgu problēmu korupcijas novēršanas un apkarošanas jomā Latvijā, kas saistīta ar apgrūtinātām iespējām noskaidrot valsts amatpersonas vai tās radnieku īpašuma izcelsmi tajos gadījumos, kad tiek norādīti nepārbaudāmi vai pietiekami seni izcelsmes avoti. Bez tam nepietiekama fizisku personu ienākumu kontrole novedusi pie tā, ka valsts neiekasē ievērojumu daļu nodokļu.

Līdz ar to likumā „Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā” iestrādātā valsts amatpersonu deklarēšanas sistēma, neuzlabojot visu fizisko personu ienākumu deklarēšanas sistēmu nenes gaidītos rezultātus.

2. Sākumdeklarēšanas ieviešana

Problēmas risināšanai ir piedāvāts ieviest **īpašuma sākumdeklarēšanu** jeb tā sauktās nulles deklarācijas.

1) Sākumdeklarēšanas būtība

Sākumdeklarēšana paredzēta kā visaptverošs, vienreizējs un obligāts pasākums visiem Latvijas pilsoņiem un pastāvīgajiem iedzīvotājiem, kad visi Latvijas rezidenti noteiktā laikā deklarē savus ienākumus. No šī brīža nodokļu iekasētāji un tiesībsargājošās institūcijas var izsekot personas īpašuma izmaiņām.

Ir iecerēts, ka sākumdeklarēšana radītu atskaites punktu, ar kuru varētu salīdzināt nākotnē radušās mantiskās vērtības vai ienākumus, lai kontrolētu nodokļu nomaksu un ienākumu legālo vai nelegālo izcelsmi un nebūtu iespējams tos slēpt uz cita cilvēka vārda.

Gadījumos, kad persona sākumdeklarācijā norāda ienākumus, par kuriem līdz šim nav maksāti nodokļi, tai tiek uzlikts pienākums samaksāt 25 % ienākuma nodokli par visiem deklarācijā norādītajiem ienākumiem.

Ja persona nav iesniegusi sākumdeklarāciju, tiek atzīts, ka tai sākumdeklarēšanas pienākuma rašanās brīdī deklarējamās mantiskās vērtības nav piederējušas. Ja pēc sākumdeklarēšanas personas mantiskais stāvoklis vai izdevumi pārsniedz sākumdeklarācijā norādītās mantiskās iespējas, iespējas, ko rada gūtie ienākumi, par kuriem samaksāts iedzīvotāju ienākuma nodoklis, un iespējas, ko rada ienākumi, kuri saskaņā ar likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" prasībām ir deklarēti vai nebija deklarējami kā gada laikā gūtie un ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamie ienākumi, tiek atzīts, ka persona ir guvusi ar nodokli apliekamus ienākumus, par kuriem maksājams iedzīvotāju ienākuma nodoklis.

Gadījumos, kad persona nav norādījusi visu savu īpašumu, tiek uzskatīts, ka īpašums personai nepieder. Ja persona šo faktu grib apstrīdēt (apšaubā), tad

tai jāpierāda, ka šis īpašums ir iegādāts likumīgi (pierādījumu nastas pārņemšanas nepieciešamība).

2) Sākumdeklarēšanas ieviešanas pozitīvie aspekti

- Tiek iegūts pilns pārskats par Latvijas rezidentiem piederošas mantas struktūru, veidu un vērtību, ko varētu izmantot par atskaites punktu nākotnē;
- Var veikt dažāda veida salīdzinājumus un pārbaudes, līdz minimumam samazinot iespēju aizdomās turamajiem izgudrot ticamus avotus savai neskaidrās izcelsmes mantai;
- Palielinās iekasēto nodokļu apjoms, jo persona spiesta norādīt visus savu īpašumus un nomaksāt par tiem nodokļus;
- Tiek atvieglota pierādījumu vākšana, atklājot un izmeklējot noziedzīgus nodarījumus;
- Tiek samazinātas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas iespējas.

3) Sākumdeklarēšanas ieviešanas negatīvie aspekti

- Var tikt legalizēti nākotnē pieņemtie kukuļi, jo deklarāciju var izmantot ļaunprātīgi, iekļaujot tajā nākotnē plānotos nelikumīgus ienākumus;
- Augstas administrēšanas izmaksas;
- Sākumdeklarācijas netiks pakļautas pārbaudei;
- Kā statistiskam aktam nulles deklarācijai ir būtiski trūkumi, jo tā neskar īpašuma dinamiku pēc deklarēšanas.

4) Sākumdeklarēšanas ieviešanas nosacījumi

Lai sekmīgi realizētu sākumdeklarēšanu un tā sasniegtu savus mērķus, jāveic vairāki sarežģīti uzdevumi. Vairāku zemāk minēto uzdevumu nepilnīga realizācija var sagraut sākumdeklarēšanas efektivitāti. Ir iespējams identificēt šādus uzdevumus, kuru izpilde ir sākumdeklarēšanas sekmīgas norises priekšnoteikums:

- jānosaka to personu loks, kas pakļaujamas sākumdeklarēšanai. Būtiski, lai sākumdeklarēšana tiktu attiecināta uz visiem Latvijas rezidentiem, jo, norādot likumā personu loku, kurām nav jāiesniedz sākumdeklarācijas, valsts amatpersonām un arī citām fiziskām personām nepieciešamības gadījumā ir iespējams saistīt savu ienākumu izcelsmi ar to personu ienākumiem, kurām nav bijis pienākums deklarēt;
- jāpanāk, lai sākumdeklarācijas iesniegtu visi, kam uzlikts tāds pienākums. Ja deklarācijas neiesniegs visi, kam tas jā dara, saglabāsies nedeklarēti īpašumi un sākumdeklarēšana nerasniegs savu mērķi;
- jārisina jautājums par to, kā maksimāli samazināt kļūdaini aizpildīto deklarāciju skaitu. Šajā un iepriekšējā punktā minēto uzdevumu risināšanai nepieciešams īstenot sabiedrības informēšanas pasākumus, ieskaitot konsultēšanu deklarāciju aizpildīšanas laikā;

- jāpārlicinās, ka nav tādu aktīvu uzkrāšanas veidu, kas nav uzrādāmi sākumdeklarācijās un nav reģistrējami vai deklarējami citos veidos.

Patlaban izstrādātais likumprojekts neaptver vairākus īpašuma veidus,

P. antīkus automobiļus, kuri nav reģistrēti, jo nepiedalās ceļu satiksmē, vai iedzīvi, kuras vērtība var būt daudzi tūkstoši latu.

Vēlāk, ja personai vajadzēs norādīt savu ienākumu izcelsmi, tā varēs apgalvot, ka ienākumi gūti no iedzīves vai šādas automašīnas pārdošanas, un pārbaudīt šāda apgalvojuma ticamību būs neiespējami;

- jāievieš adekvāts īpašumu novērtēšanas mehānisms.

P. nekustamajiem īpašumiem ārvalstīs var būt ļoti atšķirīga vērtība. Bez tam vērtības, kas bijusi īpašuma iegūšanas laikā var būtiski atšķirties no vērtības īpašuma atsavināšanas laikā.

Savukārt, ja īpašuma vērtību nedeklarē vispār, nav iespējams noteikt personas īpašuma apjomu.

5) likumprojekta izstrāde

Par sākumdeklarēšanas ieviešanu spriests jau kopš 1995. gada, kad tika uzsākta pirmā likumprojekta izstrāde. Toreiz sākumdeklarēšanas ideja atbalstu neguva un likumprojekts netika akceptēts. Sākumdeklarēšanas idejas apspriešana atsākās 2000. gadā, kad Ministru Kabinets konceptuāli lēma par šādu soli, apstiprinot Korupcijas novēršanas koncepciju. Īpašuma sākotnējās fiksācijas un legālās prezumpcijas principu ieviešanu likumdošanā paredzēja arī Rīcības plāns Eiropas Komisijas 2001.gada progresa ziņojumā minēto prioritāšu izpildei korupcijas novēršanas un tieslietu jomā.

2000.gada 2.oktobrī Ministru kabinets izveido darba grupu, kas izstrādā Korupcijas novēršanas koncepcijas īstenošanai nepieciešamos normatīvos aktus. Darba grupa sagatavo likumprojektu par sākumdeklarēšanas ieviešanu.

2002. gada 15. janvārī likumprojekts **akceptēts Ministru kabinetā.**

2002. gada 7. februārī likumprojekts **iesniegts 7. Saeimā.**

2002. gada 14.februārī likumprojekts **nodots 7. Saeimas komisijām.**

2002. gada 25. aprīlī likumprojekts **pieņemts Saeimā 1.lasījumā.**

2002. gada 9.oktobrī pieņemts **Saeimā 2.lasījumā.**

2002. gada 5. decembrī pieņemts **8. Saeimā 1.lasījumā.**

2003. gada 13. februārī **izskatīšana 2.lasījumam atlikta** līdz papildus informācija saņemšanai.

Ja sākumdeklarēšanas nepieciešamība tiks konceptuāli apstiprināta, Fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas likumprojektu nepieciešams pārstrādāt, ņemot vērā šajā nodaļā teikto.

3. Alternatīvi risinājumi

Kā alternatīvus risinājumus var piedāvāt apspriest trīs iespējamus variantus:

1) pašreizējās deklarēšanas sistēmas uzlabošana

Ideja īstenot vienreizēju sākumdeklarēšanu būtībā ir centiens panākt ar vienreizējas deklarēšanas palīdzību tik salīdzinoši pilnīgu īpašumu un pēc tam arī ienākumu fiksēšanu, kādu panāk, piemēram, Rietumeiropas valstīs ar efektīvu, daudzu gadu garumā iedzīvinātu nodokļu sistēmu. Nav gan zināms, ka kāda no šīm valstīm būtu nonākusi pie efektīvas īpašuma un ienākumu sistēmas ar vienreizējas akcijas palīdzību. Drīzāk pašreizējā situācija tajās ir panākta ilgstošā procesā, kur soli pa solim ir uzlabota nodokļu iekasēšanas sistēma. Tāds risinājums varētu būt pieņemams arī Latvijā.

Kā tika minēts pirmajā nodaļā fizisku personu īpašumu un ienākumu uzskaitē tiek veikta jau tagad, lai iekasētu iedzīvotāju ienākuma nodokli. Savukārt, saskaņā ar likumu „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” tiek deklarēti valsts amatpersonu īpašumi un ienākumi. Bet kā jau tika norādīts, pašreizējā deklarēšanas sistēma nedod vajadzīgos rezultātus.

Lai novērstu šos trūkumus, nodokļu iekasēšanas sistēmā būtu nepieciešams īstenot vairākus pasākumus:

- jāizdara grozījums likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22. panta 3. daļā, atceļot nosacījumu, kas paredz gadījumus, kad VID var pieprasīt papildu deklarāciju un paredzot VID tiesības pieprasīt papildu deklarācijas iesniegšanu.
- jāpārskata un jāuzlabo saskaņā ar likumu „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” iesniedzamo deklarāciju saturs, lai tās dotu visu neieciešamo informāciju, turklāt jāvienojas par kritērijiem dažādu īpašumu vērtību noteikšanai (pirkšanas vērtība, tirgus vērtība, kadastrālā vērtība);

- jāpārskata un jāpaplašina to personu loks, kurām jāiesniedz deklarācijas;
- jāpastiprina deklarāciju iesniegšanas kontrole un jāparedz bargāku sodu par deklarācijas neiesniegšanu;
- jāparedz administratīvi sodi un paaugstinātas nodokļu likmes, ja deklarācijā norādītas nepatiesas ziņas;
- daudz lielāka uzmanība jāpievērš sabiedrības informēšanai par deklarācijas iesniegšanas pienākumu un sodiem, kas paredzēti par deklarācijas neiesniegšanu;
- jārada personai labvēlīgāka deklarāciju iesniegšanas kārtība, paredzot iespēju fiziskai personai un arī valsts amatpersonai apliecināt deklarācijā norādītos faktus (atbildīgā institūcija – Valsts ieņēmumu dienests, aizpilda personas deklarāciju par pamatu ņemot ziņas no dažādiem reģistriem un nosūta to personai jau aizpildītu, lai tā ar parakstu apliecinā ziņu pareizību);
- paredzēt, ka visas vienošanās starp juridiskām personām, kā arī starp juridiskām un fiziskām personām tiek atspoguļotas stingrās uzskaites kvītīs.

Salīdzinot ar sākumdeklarēšanu, šāda risinājuma galvenie trūkumi ir:

- valsts neiegūst visaptverošu pārskatu pār fizisku personu īpašumiem un naudas uzkrājumiem uz noteiktu laika momentu;
- personas vēl aizvien varētu skaidrot deklarēšanas brīdī piederošā īpašuma izcelsmi ar nepārbaudāmiem pietiekami seniem ieņēmumiem;

2) sākumdeklarēšanas integrēšana nodokļu deklarēšanas sistēmā¹

Izvēloties šādu risinājumu, pilnas īpašuma un ienākumu deklarācijas būtu jāsniedz nevis katru gadu, kā tas ir šobrīd, bet gan tikai vienu reizi. Šāda

¹ Kalniņš V. Korupcijas novēršanas politika Latvijā: problēmas un izredzes. Rīga, 2002

vienreiz iesniegta deklarācija pēc satura būtu līdzīga papildu deklarācijai, ko jāsniedz VID saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22.pantu. Savukārt, turpmāk personas pienākums būtu norādīt izmaiņas īpašumos un ienākums, kas gūti gada laikā un apliekami ar nodokli.

Pilnīgai sākumdeklarēšanas integrēšanai pašreizējā deklarēšanas sistēmā varētu būtu vairāki pozitīvi aspekti:

- samazinātos šāda pasākuma izmaksas;
- uzlabotos iedzīvotāju ienākuma nodokļu iekasēšana;
- uzlabotos šādas deklarācijas izmantošanas iespējas, jo tās izmantošanai nebūtu noteikta tik stingra un ierobežojoša kārtība, kā sākumdeklarācijām un to varētu izmantot arī tiesībsargājošās institūcijas.

4. Legālā prezumpcija un pierādījumu nastas pārņemšana

Jau iepriekšējās nodaļās tika apskatītas problēmas, kas varētu rasties ieviešot sākumdeklarēšanu. Kā viena no problēmām, tika minēta iespēja deklarēt lielākus ienākumus, nekā faktiski ir, lai nākotnē legalizētu nelegāli gūtos ienākumus. Nenoliedzami, tā var kļūt par nopietnu problēmu, tāpēc jau savlaicīgi jāizlemj jautājums par papildus nepieciešamajiem pasākumiem.

Viens no svarīgiem pasākumiem, kas paredzēts jaunajā Kriminālprocesa kodeksā ir legālā prezumpcija.

1) legālās prezumpcijas būtība

Jautājums par legālās prezumpcijas nepieciešamību radās jau 1998.gadā, kad 20.martā Korupcijas novēršanas padomes sēdē prokuratūra izvirzīja priekšlikumu - ieviest legālās prezumpcijas principu kriminālprocesā, kas palīdzētu veiksmīgākai cīņai ar korupciju, jo tieši korupcijas gadījumos grūti atklāt pārkāpumus un savākt pierādījumus, kā arī grūti uzturēt apsūdzību un pierādīt to tiesā.

2001.gadā 26.februārī Ministru prezidents Andris Bērziņš izdeva rīkojumu par jaunas darba grupas izveidošanu. Tika izstrādāta jaunā Kriminālprocesa likuma koncepcija, kurā ietverts arī jautājums par legālo prezumpciju, konkrēti to nenosaucot, bet atšķirīgi traktējot nevainīguma prezumpciju. Līdz ar to jaunajā Kriminālprocesa likuma projektā (Saeimā pieņemts 1.lasījumā 2003.gada 19.jūnijā) ir paredzēta legālas prezumpcijas iespējamība kriminālprocesā, atšķirīgi traktējot nevainīguma prezumpciju.

Saskaņā ar likumprojekta 19.pantu **nevainīguma prezumpcija** ir personas tiesības uzskatīt, ka viņa nav vainīga, kamēr viņas vaina nav konstatēta likumā noteiktā kārtībā.

Savukārt, **legālā prezumpcija** nozīmē likumā noteikto prezumpciju, t.i., likumā tiek ietverta konkrēta fakta prezumpcija (kāds pieņēmums,

apgalvojums). Šo faktu valstij turpmāk nav jāpierāda. Attiecībā uz ienākumu izcelsmes likumību Kriminālprocesa likuma projekta 124.panta 2. daļas ceturtajā punkts nosaka, ka "par nelikumīgi iegūtu uzskatāma manta, tajā skaitā – finanšu līdzekļi, kad pierādītie izdevumi acīmredzami pārsniedz likumīgos ienākumus."

Piemēram, ja persona nopērk māju, kuras vērtība pārsniedz viņas deklarētos ienākumus, ar likumu tiek prezumēts, ka īpašums iegūts par nelegāliem līdzekļiem.

2) pierādījumu nastas pārņemšana;

Legālās prezumpcijas loma personas ienākumu gūšanas kontrolē ievērojami samazinās, ja līdz ar legālās prezumpcijas ieviešanu likumdošanā netiek paredzēta pierādījumu nastas pārņemšana.

Pierādījumu nastas pārņemšana jeb pierādīšanas pienākuma uzlikšana pretējai pusei ir procesuāls līdzeklis, kas nozīmē to, ka, ja persona apšaubā (nepiekrīt) ar likumu prezumētam faktam (šajā gadījumā – pieņēmumam, ka īpašums iegūts nelikumīgi, tad tai jānorāda šaubu pamats vai jāpierāda pretējais). Bet jāņem vērā, ka personas vainas pierādīšana noziedzīgā nodarījumā, joprojām ir apsūdzētāja pienākums, jo vispirms tiesību aizsardzības iestādēm jāpierāda, ka personas oficiālie ienākumi ir mazāki par iegūto īpašuma vērtību.

Pierādījumu nastas pārņemšana jau ir ieviesta atsevišķos tiesību aktos. Piemēram, likuma „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” 29.pants paredz, ka

„ (2) Valsts amatpersonai ir pienākums pamatot ar likumu pilnvarotajai institūcijai vai valsts amatpersonai faktu, ka tās izdevumi ir segti un mantiskais stāvoklis uzlabojies no tiesiskiem ienākumu avotiem.

(3) Ja valsts amatpersona nesniedz ar likumu pilnvarotās institūcijas vai valsts amatpersonas pieprasītās ziņas par mantas, tai skaitā finanšu līdzekļu, gūšanas avotiem vai nevar pamatot ienākumu vai mantisko labumu gūšanu no

tiesiska avota, tiek prezumēts, ka valsts amatpersona ir guvusi ar šo likumu aizliegtu mantu, tai skaitā finanšu līdzekļus, un šo faktu slēpj no valsts.”

Arī Kriminālprocesa likuma 124.pants pants nosaka, ka „(3)Ja kāda no kriminālprocesā iesaistītām personām uzskata, ka kāds no 123.pantā prezumētiem faktiem nav patiess, šī fakta neatbilstība īstenībai jāpierāda tai procesā iesaistītai personai, kura to apgalvo.”

Bet šīs likumu normas var iegūt deklaratīvu raksturu, ja savu ienākumu pamatošanai pietiek ar norādi uz senu, pārbaudes laikā vairs nepārbaudāmu avotu. Savukārt, ja amatpersonai ir uzlikts pienākums stingri un dokumentāri pierādīt savu ienākumu vai mantisko labumu patieso avotu, legālā prezumpcija kopā ar pierādījumu nastas pārņemšanu var kļūt par efektīvu līdzekli personas ienākumu gūšanas kontrolē, kā arī korupcijas novēršanā un apkarošanā.

No vienas puses personai nevajadzētu rasties grūtībām ar savu naudas līdzekļu rašanās avotu norādīšanu, jo saskaņā ar likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”² 28.panta 4) apakšpunktu personai kā iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājam ir pienākums uzglabāt ieņēmumus un attaisnotos izdevumus apliecinošos dokumentus vismaz trīs gadus pēc gada ienākumu deklarācijas iesniegšanas termiņa, kā arī, veicot saimniecisko darbību, uzskaitīt saimnieciskās darbības ieņēmumus un izdevumus, uzglabāt ieņēmumus un izdevumus apliecinošos attaisnojuma dokumentus vismaz piecus gadus. No otras puses, persona varētu būt godīgs cilvēks un vienkārši nespēs pierādīt vairākus gadus atpakaļ iegūtās naudas likumību. Turklāt šī persona nevarēs izmantot tādas pierādījumu vākšanas metodes, kādas ir tiesību aizsardzības iestādēm.

Savukārt, Valsts ieņēmumu dienestam būtu jārisina jautājums par īpašuma vērtības notiekšanu, personas nomaksājamiem nodokļiem iepriekšējā laika periodā un noteiktu nomaksājamo nodokļu apjomu. Šāda kārtība jau pastāv un to regulē likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”³ 22.panta otrā daļa un likuma

² Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: likums // LR Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1993, Nr.22/23

³ Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: likums // LR Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1993, Nr.22/23.

“Par nodokļiem un nodevām”⁴ 23.pants, uz kura pamata izdoti 2000.gada 20.jūnija Ministru kabineta noteikumi Nr. 200 “Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka nodokļu maksājumu lielumu”⁵.

2) **legālās prezumpcijas un pierādījumu nastas pārņemšanas**

ieviešanas nosacījumi

Ieviešot legālo prezumpciju un pierādījumu nastas pārņemšanu, būtu jāņem vērā vairāki aspekti:

- Nepieciešams rūpīgi apsvērt un pareizi nodefinēt **legālo prezumpciju** un tās piemērošanas gadījumus, lai nerastos pretrunas ar citām kriminālprocesa pamatnostādņēm un starptautisko dokumentu prasībām;
- **Pierādījumu nastas pārņemšanu** vajadzētu attiecināt tikai uz atsevišķu kategoriju lietām - noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar korupcijas gadījumiem un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas;
- Kriminālprocesa likumā būtu nepieciešams noteikt arī kārtību un līdzekļus, ar kādiem aizdomās turētā vai apsūdzētā (tiesājamā) persona varētu pierādīt ar likumu uzliktā pienākuma izpildi (piemēram, ka starpība, kas radusies starp personas deklarētiem ienākumiem un īpašumiem un reāli personas īpašumā esošo mantu, ir likumīgi iegūta vai fakts, ka persona nezināja vai nevarēja zināt kādā normatīvajā aktā ietvertas prasības);
- Ieviešot **pierādījumu nastas pārņemšanu**, būtu nepieciešams atrunāt, kādos gadījumos pierādījumu iesniegšana būs personas tiesības un kādos gadījumos - personas pienākums;
- Ieviešot **pierādījumu nastas pārņemšanu**, būtu ieviešama arī nelikumīgas iedzīvošanās kriminalizēšana, nosakot Krimināllikumā atbildību par nespēju pierādīt (norādīt) to īpašuma esošo līdzekļu un mantas izcelsmi, kas pārsniedz personas ienākumus, ja tā nevar izskaidrot šīs mantas un naudas līdzekļu izcelsmes avotus. (Līdzīga satura norma ir ietverta Starp –

⁴ Par nodokļiem un nodevām: likums // Latvijas Vēstnesis, 1995, 18.febr.

⁵ Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka nodokļu maksājumu lielumu : Ministru kabineta noteikumi Nr. 200 // Latvijas Vēstnesis, 2000, 22.jūn.

Amerikas Pretkorupcijas Konvencijā (Inter-American Convention Against Corruption), kuras 9.pants nosaka, ka konvencijas dalībvalstis paredz savos iekšējos likumos atbildību par nelikumīgu iedzīvošanos, tas ir, ja valsts amatpersona nevar izskaidrot ienākumus, kurus tā guvusi laikā, kad tā pildīja savas amatpersonas funkcijas.

Izmantotie avoti

1. Latvijas Republikas Satversme // LR Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1994, Nr.6, 551-558.lpp.
2. Par nodokļiem un nodevām: likums // Latvijas Vēstnesis, 1995, 18.feb.
3. Par iedzīvotāju ienākuma nodokli: likums // LR Saeimas un Ministru kabineta Ziņotājs, 1993, Nr.22/23.
4. Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka nodokļu maksājumu lielumu : Ministru kabineta noteikumi Nr. 200 // Latvijas Vēstnesis, 2000, 22.jūn.
5. Fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas likums: likumprojekts // Latvijas Vēstnesis, 2002, 14.feb.
6. Kriminālprocesa likums: likumprojekts// Latvijas Vēstnesis, 2002.gada, 12.marts.
7. Kriminālprocesa likuma koncepcija. // Latvijas Vēstnesis, 2001, 26.jūnijs.
8. Banneberga Brita. Pierādījumu nastas pārņemšana? Mantas konfiskācija korupcijas gadījumos // Likums un tiesības, 2001, nr.12, 354-359.lpp.
9. Burkāns Viesturs. Par pierādīšanas nastas sadali un tās sekām // Latvijas Vēstnesis, 2000, 21.nov.
10. Kalniņš V. Korupcijas novēršanas politika Latvijā: problēmas un izredzes. Rīga, 2002.
11. Kalniņš V. Sākumdeklarēšana un legālā prezumpcija jeb Problēmu pārpilnības jeb problēmu pārpilnības rags // Diena, 2001, 28.maijs.
12. Kunellis Aksels. Komentāri par īpašuma sākumdeklarēšanas ieviešanu Latvijā // Materiāls semināram “Par fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas legālās prezumpcijas un pierādījumu nastas pārņemšanas principu ieviešanu Latvijā”, Rīga, 2001, sept.
13. Spevils Bertrāns. Par nulles deklarāciju un īpašuma sākotnējo deklarēšanu // Latvijas Vēstnesis, 2001, 6.nov.
14. Spevils Bertrāns. Pierādījumu nasta un cilvēktiesību normas // Materiāls semināram “Par fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas legālās prezumpcijas un pierādījumu nastas pārņemšanas principu ieviešanu Latvijā”, Rīga, 2001, sept.